

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

_____ проф. Лазаренко Н.І.
« ____ » _____ 2020 р.

ПРОГРАМА І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

з Основ теорії літератури

для вступу на ОС бакалавра на основі ОКР молодшого спеціаліста

*за спеціальностями 014.01 Середня освіта (Українська мова і
література), 035.01 Філологія (Українська мова та література)*

та 061 Журналістика

Голова фахової атестаційної комісії

Н. С. Поляруш

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Фахове вступне випробування з «Основ теорії літератури» для вступників, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста та вступають на 2 курс навчання, для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра за спеціальностями 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), 035.01 Філологія (Українська мова та література) та 061 Журналістика має на меті перевірити системні знання з теорії літератури, які першокурсники засвоїли за попередні роки навчання.

Завдання вступного випробування з «Основ теорії літератури» полягає у визначенні рівня набутих знань і вмінь вступників:

- знання загальних закономірностей і логіки розвитку літературного процесу;
- вміння розкрити сутність художньої літератури як мистецтва слова;
- знання ідейно-естетичної структури окремого твору та літературного процесу в цілому;
- вміння вступників визначати особливості композиції, сюжету літературного твору, закони типізації та індивідуалізації образів-персонажів літературних творів;
- з'ясовувати особливості специфіки родів і жанрів, засобів образності й виразності поетичної мови, вивчення метричного і ритмічного багатства віршування, різноманітності строфічної будови тощо.

Програма вступного випробування складається з трьох основних частин: «Література і суспільне життя», «Літературний твір і його складові елементи», «Літературний процес».

Абітурієнт повинен знати:

- специфіку художньої літератури як виду мистецтва;
- ключові теоретичні поняття, що залучаються в процесі вивчення дисципліни;

- зміст творів, які виносяться для текстуального вивчення.

вміти:

- опрацьовувати літературно-критичну літературу;

- самостійного аналізувати художній твір;
- з'ясовувати культурно-історичну цінність творів, які внесені до навчальної програми, в контексті історії української літератури та з погляду сучасності;
- аналізувати конкретні твори української літератури в єдності форми та змісту;
- виробляти та відстоювати власну позицію під час розв'язання літературної проблеми шляхом ведення дискусії.

Фахове вступне випробування проводиться шляхом виконання тестових завдань.

Програма додаткового вступного іспиту підготовлена на основі програм дисциплін у відповідності до державних стандартів підготовки (освітньо-кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма).

При підготовці до іспиту рекомендується використовувати літературу, подану у програмі.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ. Теорія літератури серед літературознавчих та інших гуманітарних дисциплін

Літературознавство – одна з основних дисциплін науки про художню літературу. Основні наукові дисципліни літературознавства: історія, теорія літератури та літературна критика, їх взаємозв'язок.

Допоміжні наукові дисципліни літературознавства: історіографія, компаративістика, герменевтика, текстологія, бібліографія, палеографія. Їх значення для науково-дослідної роботи в галузі теорії літератури.

Поняття про літературознавство як навчальний предмет вузу. Його зміст, обсяг і завдання. Зв'язок літературознавства з мовознавством, історією, психологією, мистецтвознавством та іншими суспільно-гуманітарними дисциплінами.

Короткі відомості про виникнення і розвиток теоретико-літературної думки.

Розділ I. Література і суспільне життя

Тема 1. Специфіка художньої літератури

Інформаційний обсяг теми. Поняття про художню літературу. Різні трактування її об'єктів і предмета. Художня література – «людиназнавство» (М. Горький).

Відмінність художньої літератури від науки за предметом, способом, формою і метою духовно-практичного освоєння дійсності. Своєрідність пізнання дійсності, життя людей у художній літературі й науці. Історична доля надбань науки й літератури.

Художня література – один з видів мистецтва. Література та інші види мистецтва. Специфіка художньої літератури – образне зображення взаємодії людини з дійсністю за допомогою засобів мови.

Вчення про прекрасне в житті та мистецтві. Художня література – «підручник життя» (М. Г. Чернишевський).

Суспільне призначення літератури, її пізнавальна й виховна роль. Художня література – могутній засіб ідейного, морального та естетичного виховання.

Тема 2. Художньо-образне мислення письменника

Інформаційний обсяг теми. Мистецтво як продукт художньої творчості. Художня література як вияв суспільної свідомості, її взаємозв'язок з іншими формами ідеології. Особливості таланту письменника, його художньо-образного мислення. Виникнення задуму твору. Етапи творчого процесу. Особливості втілення художньо-образного бачення світу, ідейного задуму письменника в текст твору. Орієнтація автора на адресатів його праці.

Світогляд: світовідчуття і світосприйняття письменника. Їх єдність з художньою творчістю. Вирішальна роль світогляду у творчій праці.

Прояви світоглядних суперечностей у митців, їх відображення у конкретному творі.

Громадянська позиція письменника і художнє відкриття. Відтворення в літературі суспільних прагнень та ідеалів. Суспільно-перетворююча функція

творів художньої літератури, функціональний аспект художньої творчості: дійсність – письменник – твір – адресат – дійсність.

Тема 3. Народність художньої літератури

Інформаційний обсяг теми. Зв'язок творчості, письменника з життям народу. Різний ступінь виявлення народних прагнень у творах літератури. Проблема народності літератури, її конкретно-історичний характер.

Зростання самосвідомості й ролі народних мас у визвольній боротьбі як першооснова формування і становлення проблеми народності в літературі. Розвиток поглядів про народність літератури в кінці XVIII – на початку XIX ст., еволюція цих поглядів. Зіткнення і активне протистояння прогресивного і консервативного трактувань проблеми народності. Боротьба прогресивних письменників за справжнє розуміння народності літератури. Вираження у літературі національних та загальнонародських ідеалів.

Розділ II. Літературний твір і його складові елементи

Тема 1. Зміст і форма літературного твору (тема та ідея)

Інформаційний обсяг теми. Поняття про тему та ідею, їх значення в системі (структурі) літературного твору. М. Горький про втілення теми та ідеї в художніх образах твору. Спільне і відмінне між темою та ідеєю. Життєвий матеріал (об'єкт зображення) та ідейно-тематична основа твору.

Провідна тема художнього твору і підпорядкована їй тематика. Тематична єдність (цілісність) літературного твору. Роль світогляду письменника у виборі та розробці теми художнього твору. Актуальність і суспільна значимість теми й проблематики визначних художніх творів.

Ідея як емоційно-естетична оцінка зображеного в літературному творі. Вираження в ідейному спрямуванні твору позиції, симпатій і антипатій письменника. Залежність цінності художнього твору від ідейних позицій митця.

Центральна тема та головна ідея літературного твору. БагатопроBLEMність і багатство ідей визначних літературних творів. Мотив у ліричних творах. Специфіка поетичних ідей. І. Франко про ідейність поетичного твору.

Задум (авторська ідея) і об'єктивна (фактична) ідея літературного твору. Визначення об'єктивного змісту твору. Важливість принципу історизму при аналізі ідейного спрямування творів про минуле. Поняття про «вічні» теми.

Боротьба в літературі проти хибних, реакційних ідей, утвердження ідей передових, прогресивних. Ідейно-емоційний пафос літературного твору, його різновиди (героїчний, трагічний, комічний).

Соціально-історична зумовленість ідейно-тематичного змісту літературних творів. Письменники про роль теми та ідеї в літературних творах. Суспільна значимість ідейно-тематичного спрямування творів прогресивної вітчизняної літератури.

Тема 2. Художній образ у літературі

Інформаційний обсяг теми. Літературно-художній образ як конкретно-чуттєве, узагальнене й оцінне відображення дійсності, створене засобами мови. Єдність в художньому образі загального, особливого й окремого, об'єктивного й суб'єктивного, індивідуалізація художніх образів.

Образ-тип як найвищий ступінь узагальнення, найповніше вираження певної суспільної тенденції, авторського естетичного ідеалу. Національна специфіка образу-типу і його загальнолюдська сутність, «вічні» образи.

Образи-характери: діалектична єдність позитивних і негативних рис в образі, спроби створення ідеальних героїв. Образи сформовані й характери, що перебувають у процесі становлення. Характер і обставини. Гармонія взаємин характеру та обставин, боротьба героя з несприятливими або й ворожими обставинами.

Образи-картини: пейзажі, зображення трудової діяльності, інтер'єрів, батальних сцен тощо. Їх роль в розкритті ідейного змісту твору.

Образи-деталі, які допомагають створити цілісну картину світу або значний типовий образ. Образи-символи й образи-алегорії. Назви художніх творів як образне узагальнення провідної ідеї твору.

Засоби типізації художніх образів, характерів. Різні прийоми творення портрета. Розкриття соціального становища, внутрішнього світу в портреті персонажа. Зображення характеру в дії, виявлення активної суспільної позиції

чи пасивності персонажа, його життєва позиція. Проблема життєвого прототипу і художнього типу. Роль домислу і вимислу в його створенні.

Психологічний аналіз як засіб розкриття внутрішнього світу героя, емоційного стану, настроїв. Опосередкована характеристика персонажа (автором, іншими персонажами, через включення документів).

Індивідуалізація мови персонажів. Елементи розмовної мови: діалектизми, архаїзми, неологізми та ін. в діалогах, монологах, полілогах.

Тема 3. Композиція і сюжет літературного твору

Інформаційний обсяг теми. Композиція як змістовна форма організації життєвого матеріалу, зв'язку і розташування складових частин літературного твору. Роль композиції в художньому відтворенні життєвих конфліктів. Зумовленість композиції темою та ідейно-естетичним задумом письменника, родожанровими особливостями твору. Багатоплановість композиції великих (епічних, драматичних, ліро-епічних) творів. Своєрідність композиції ліричних творів.

Задум літературного твору і його художнє втілення. Багатогранні можливості зображення зв'язків між окремими частинами композиції, розділами, епізодами, формами оповіді, прийомами типізації. Композиційне значення системи образів-персонажів, їх групування (зіставлення і протиставлення). Проблеми відтворення історичного і художнього часу, простору в побудові твору.

Поняття про сюжет – основну частину композиції, втілення художнього конфлікту. Життєва основа сюжету. Соціально-історична зумовленість сюжетів. Поняття про сюжетний вимисел. Сюжет і фабула.

Основні елементи сюжету й основа їх виділення: експозиція, зав'язка, розвиток дії (перипетії), кульмінація, розв'язка. Різні способи розташування елементів сюжету в залежності від ідейно-тематичного спрямування твору. Обрамлення сюжету. Вплив літературних традицій на побудову сюжету. Проблема запозичень у побудові сюжету.

Позасюжетні елементи літературного твору: авторські відступи, описи (портрет персонажа, зображення речей, пейзажу), вставні епізоди, пролог,

епілог. Місце і функції позасюжетних елементів у літературному творі, їх зумовленість авторським задумом. Композиція, сюжет і проблема художньої майстерності.

Тема 4. Родовий і видово-жанровий поділ літературних творів

Інформаційний обсяг теми. Історичні передумови виникнення родів, видів і жанрів. Спосіб відображення дійсності – основа поділу літератури на роди, види і жанри. Поняття про епос, лірику і драму – основні роди літературних творів. Арістотель про характерні відмінності між ними. Гегель про розвиток і взаємопроникнення літературних родів і видів.

Ліризм в епосі й драмі. Епічне начало в ліриці. Поява в процесі художнього розвитку літературних творів так званої мішаної групи.

Вид як виявлення загальних родових ознак, конкретизація літературного роду. Жанр – підвид, конкретне вираження виду в окремому художньому творі, типова структура твору. Трансформація видів і жанрів у процесі історичного розвитку. Збагачення видових і жанрових форм у процесі літературних взаємозв'язків. Національна своєрідність художніх видів в українській літературі (дума, коломийка, співомовка).

Види епічних творів, їх історичний розвиток. Героїчний народний епос. Казка народна і літературна. Епопея і героїчна поема – характерні види епічного роду літератури. Роман як епос нового часу, його жанрові різновиди. Особливості повісті, оповідання, новели, нарису. Художня публіцистика: мемуари, памфлет, фейлетон.

Об'єктивна розповідь і авторське начало в епічних творах. Різні форми розповіді. Мистецьке перевтілення автора в оповідача.

Види ліричних творів у процесі історичного розвитку: пісня, ода, елегія, послання, романс, медитація, епіграма. Основа їх виділення. Жанрові різновиди лірики за тематикою. Ліричний герой, його художнє виявлення в ліричних творах.

Загальні ознаки драматичних творів у процесі історичного розвитку. Зв'язок драматичних творів з театром. Трагедія і комедія як традиційні види

драматичних творів. Драма і її жанрові різновиди. Шкільна драма, інтермедія, комічна опера, мелодрама, водевіль.

Види кінодраматургії: кінодрама, кінокомедія, кіноповість, кінопоема, кіноарис, кіноказка. Твори мішаної групи: балада, ліро-епічна поема, драматична поема, роман у віршах, співомовка.

Зумовленість вибору художнього виду і жанрового різновиду ідейно-тематичним задумом письменника.

Тема 5. Мова літературного твору

Інформаційний обсяг теми. Мова як найважливіший засіб людського спілкування. М. Горький про мову як про «першоеlement літератури». Видатні письменники про значення мови в суспільному житті та літературі.

Мова літературного твору – єдиний засіб творення художніх образів. Особливості мови літературних творів у порівнянні з мовою науки. Взаємодія народної розмовної і літературної мови. Використання письменниками здобутків літературної мови і їх звертання до джерел розмовної мови. Поєднання комунікативної й естетичної функцій у мові літературного твору. Можливості збагачення та розвитку мови літературних творів. Значення мови літературних творів у розвитку культури народу.

Різні функції авторської мови і мови персонажів у художньому творі. Невласнепряма мова. Роль літературних традицій у визначенні вимог до мови автора і мови персонажів. Відповідність мови автора до норм літературної мови. Внутрішнє мовлення персонажів. Мова персонажів – важливий засіб їх характеристики, типізації та індивідуалізації.

Багатозначність слова. Робота письменника над словом. Естетична функція слова в мові літературного твору. Основні групи засобів образності й виразності мови літературного твору: поетична лексика, поетичний синтаксис, фонетична організація поетичної мови.

Лексичне багатство поетичної мови. Передача смислових та емоційних відтінків за допомогою використання синонімів, омонімів, антонімів. Ідейно-естетичні функції лексичних засобів, які виходять за межі літературної норми (архаїзми, неологізми, діалектизми, жаргонізми, вульгаризми, варваризми).

Зображальні й виражальні функції вживання слів у переносному значенні. Поняття про художні тропи поетичної мови, їх походження і природа. Порівняння й епітет – прості тропи. Основні види, естетична роль епітетів і порівнянь у літературних творах. Складні тропи та їх естетична функція (метафора, метонілія, синекдоха, гіпербола, літота, алегорія, символ, іронія, сарказм, оксюморон, перифраз).

Засоби образності й виразності поетичного синтаксису. Основні види поетичних фігур: інверсія, паралелізм, анафора, епіфора, антитеза, еліпсис, градація. Ідейно-естетична функція поетичних фігур. Експресивна роль риторичних фігур (окликів, звертань, стверджень, заперечень, запитань). Художня доцільність використання афоризмів, парадоксів та каламбурів у поетичній мові.

Творча робота письменника над удосконаленням звукової організації поетичної мови (проблема евфоніки). Основні засоби образності й виразності фонетичної організації поетичної мови: асонанси й алітерації. Роль у поетичній мові звукоповторів та звуконаслідувань. Поняття про евфемізми, їх використання в художніх творах.

Залежність засобів образності й виразності поетичної мови від ідейного задуму письменника, їх вплив на художню майстерність автора.

Тема 6. Основи віршування

Інформаційний обсяг теми. Мова прозова й віршова. Спільне й відмінне між ними. Ритмічна організація віршової мови. Ритм як основна сила, основна енергія вірша (В. Маяковський). Джерела і фактори ритмічної організації віршів.

Походження і розвиток віршування. Різні системи версифікації в залежності від особливостей мови та історичних умов розвитку літератури.

Метрична (антична) система віршування. Основні розміри метричної системи. Традиції античного віршування у вітчизняній поезії.

Народнопісенна система віршування, її основні риси. Основи ритміки і мелодійності народних пісень. Характерні народнопісенні розміри, які використовувалися у професійній поезії (чотирнадцятискладовий або так

званий коломийковий вірш, дванадцяти-, десяти- і восьмирядкові народні пісні). Народнописаний вірш і його літературна обробка.

Народнописаний і літературний тонічний вірш. Тонічні вірші у творчій практиці Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, інших поетів XIX – початку XX ст. Розвиток тонічного віршування. Верлібр (вільний вірш).

Нерівноскладові і рівноскладові (силабічні) вірші. Характерні риси силабічних віршів. Розвиток силабічного віршування в Україні.

Силабо-тонічна система віршування. Її теоретико-практичне обґрунтування В. К. Тредіаківським і М. В. Ломоносовим. Поширення силабо-тонічного віршування в Україні.

Поняття про стопу, – основну ритмічну одиницю віршового рядка. Види стоп (хорей, ямб, дактиль, амфібрахій, анапест) силабо-тонічних віршів. Пірихій і спондей – важливі чинники організації двоскладових силабо-тонічних віршів. Засоби експресивної, ритміко-мелодійної виразності віршових рядків: розмір, кількість складів у рядку, енклітика, проклітика, цезура, перенесення, характер клаузули.

Рими. Їх ритмічно-композиційне значення у віршових рядках. Види рим: точні, неточні, чоловічі, жіночі, дактилічні, гіпердактилічні. Поняття про внутрішню риму. Способи римування: суміжне (парне), перехресне, охоплююче (опоясуючи). Білий вірш. Вольний вірш.

Строфа, її ритмоторча і змістовно-мелодійна функція. Основні види строф: моностих, дистих, терцет, катрен, секстина, семивірш, октава, наона, децима, сонет. Онегінська строфа як різновид сонета.

Специфічні різновиди віршів: акростих, тріолет, рондо, рондель, вінок сонетів та ін.

Здобутки вітчизняного віршування. Поліритмічність сучасної національної поезії.

Розділ III. Літературний процес

Тема 1. Закономірності розвитку літератури

Інформаційний обсяг теми. Поняття про літературний процес і закономірності його розвитку.

Відносна самостійність і зв'язок мистецтва з матеріальними умовами життя. Синкретичний характер мистецтва на початковому етапі розвитку. Зв'язок словесного мистецтва з трудовою діяльністю в первісному суспільстві. Науково-технічна революція, її вплив на розвиток мистецтва.

Поступальний розвиток літератури і мистецтва. Літературна спадкоємність – основа безперервного розвитку літератури. Роль традицій, новаторства і впливів у літературному процесі. Поєднання сміливого новаторства з використанням прогресивних традицій вітчизняної та світової культури. Взаємодії і взаємовпливи літератур.

Проблема національної самобутності літературного процесу. Типологічна спільність й ідейно-художня своєрідність розвитку літературного процесу в різних народів. Визначення місця і значення творчих здобутків письменника в літературному процесі – важливий принцип теорії літератури.

Тема 2. Розвиток художніх методів та літературних напрямів

Інформаційний обсяг теми. Художній метод як сукупність (система) принципів пізнання, підбору і відображення дійсності. Художній метод і світогляд письменника.

Соціально-історична зумовленість виникнення і розвитку літературних напрямів і течій. Співвідношення понять «художній метод», «літературний напрям», «течія», їх історична мінливість. Індивідуальний стиль письменника, стилетворчі фактори і носії авторського стилю.

Своєрідність художнього зображення дійсності в античній літературі, в епоху Середньовіччя. Особливості бароко. Розвиток художніх методів і літературних напрямів в період Відродження і Просвітництва. Класицизм, сентименталізм і романтизм як художні методи і літературні напрями.

Поняття про реалізм. Як – «правдиве відтворення типових характерів у типових обставинах» (Ф.Енгельса). Соціально-історичні причини появи критичного реалізму як художнього методу і літературного напрямку. Етапи розвитку реалізму. Боротьба реалізму з натуралізмом і декадентством. Художнє досягнення критичного реалізму в українській літературі XIX – початку XX ст. Соціалістичний реалізм, його риси. Розвиток модернізму. Специфіка й

особливості модернізму в українській літературі (імпресіонізм, символізм, експресіонізм та ін.).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Білоус П. Вступ до літературознавства. Київ : ВЦ «Академія», 2011. –347 с.
2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : Підручник / За наук. ред. Олександра Галича. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
3. Потебня О. Теоретична поетика. Київ, 1998.
4. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) : Підручник для гуманітаріїв. Київ : Правда Ярославичів, 1998. 448 с.
5. Франко І. Краса і секрети творчості : Статті, дослідження, листи. Київ, 1980.

Словники

1. Кузьменко В. І. Словник літературознавчих термінів : Навчальний посібник з літературознавства. Київ : Укр. письменник, 1997. 230 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. Київ : Академія, 1997. 752 с.

Додаткова

1. Бернадська Н. Український роман : Теоретичні проблеми і жанрова еволюція. Київ, 2004.
2. Бондар М. Поезія пошевченківської епохи. Система жанрів. Київ, 1986. 327 с.
3. Бондаренко Ю. Національна парадигма українського екзистенціалізму // Слово і час. 2003. № 6. С. 64–69.
4. Брюховецький В. Специфіка і функції літературно-критичної діяльності : Монографія. Київ : Наукова думка, 1986. 171 с.
5. Віршознавство як розділ літературознавства // Дивослово. 2007. № 10. С. 30–32.
6. Грицик Л. Порівняльне літературознавство : Напрями руху // Слово і час. 2008. № 3. С. 97–99.

7. Гуляк А. Б. та ін. Деякі аспекти аналізу літературного твору. Київ : Наук. світ, 2000. 131 с.
8. Качуровський І. Метрика : Підручник. Київ : Либідь, 1994. 120 с.
9. Качуровський І. Фоніка : Підручник. Київ : Либідь, 1994. 163 с.

КРИТЕРІЇ

оцінювання тестових завдань

(додаткове вступне випробування з «Основ теорії літератури»)

Сума балів	Допуск
49 і менше	Не допущений до вступних іспитів
50 і більше	Допущений до вступних іспитів